

OUTSOURCING U ŠKOLAMA: UČINAK DVOJBEN, ŠTETA VIŠESTRUKA

(Izlaganje na konferenciji „Modeli učinkovitog upravljanja neosnovnim djelatnostima u javnoj upravi – prilike za javni sektor i gospodarstvo“ Vlade Republike Hrvatske, održane 28. travnja 2014.)

Uvijek kada se u protekla dva desetljeća na ovim našim prostorima govorilo o „preskupoj državi“, „prekobrojnom i neefikasnom javnom sektoru“ te „potrebi bolnih rezova u javnoj potrošnji“, kao jedno od obećavajućih rješenja pojavilo bi se i **izmještanje** dijela zaposlenika, eufemizirani izraz za privatizaciju dijela državnog ili javnog sektora. Kako je riječ **privatizacija** s pravom ozloglašena na ovim prostorima, zašto odgovornost ruku pod ruku nose političari dviju garnitura koje su se izmjenjivale na vlasti, prebacivanje velikog dijela zaposlenih iz državnog i javnog sektora u privatni, zamagljeno se naziva tuđicom **outsourcing** ili našim riječima **izvlačenje, izmještanje**, riječima koje više prikrivaju nego otkrivaju. **Promjena radnog statusa** (radnostatusna promjena), naime riječ je o tome da zaposlenik u državnom sektoru postaje zaposlenikom u privatnom sektoru, najmanje je loš skup riječi kojima možemo zamijeniti anglizam **outsourcing**.

Kako političari uglavnom neuvijeno ističu da su proračunske uštede cilj najavljenih promjena, onda promjenu radnog statusa trebamo shvatiti kao način kojim se namjerava doći do zadanog cilja. Hajdemo odmah na početku razjasniti o kakvim se uštedama radi i kakav je njihov učinak na smanjenje državnih rashoda. Uzmimo, kada se o školstvu radi, za primjer najbrojniju skupinu iz redova tzv. nenastavnog osoblja. Plaće svih **7.5 tisuća** školskih čistačica u državnom proračunu sudjeluju sa **0.3%**. Pojednostavljeno kada bismo odustali od čišćenja skoro **1300 matičnih osnovnih i srednjih škola te i 1200 područnih škola**, uštedjeli bismo oko **370 mil kuna**. Naime, iako čistačice čine oko **12 %** zaposlenih u osnovnim i srednjim školama u ukupnoj masi za plaće njihovo sudjelovanje iznosi tek oko **5%**. Slikovito rečeno možemo mi čak i otpustiti sve školske čistačice, možemo npr., samo da me na Sveticama netko ozbiljno ne shvati, možemo mi čišćenje škola smjestiti među tzv. ostale učiteljske i nastavničke poslove, uvjete ćemo školovanja naših učenika značajno pogoršati, njihove ćemo učitelje i nastavnike dodatno omalovažiti, a državnu blagajnu, unatoč jednom i drugom, nećemo spasiti.

No kako će netko, možda slabije upućen, primijetiti kako se cijenu poslova čišćenja ne može svesti samo na plaće zaposlenika, riječ-dvije valja prozboriti i o druge dvije stavke, dodacima na plaće proisteklim iz kolektivnih ugovora, te materijalu, sredstvima i zaštitnoj opremi namijenjenih čišćenju školskih objekata. Nakon ukidanja božićnice i regresa, nakon više no trostrukog smanjenja osnovice za jubilarnu nagradu, nakon umanjenja troškova naknade za prijevoz, nakon svega ovoga, dodaci i naknade gotovo zanemarivo opterećuju cijenu rada u školama. Zbog višegodišnjeg neusklađivanja materijalnih troškova s porastom cijena energenata, a važno je znati da materijalne troškove školama isplaćuju županije i gradovi, već godinama troškovi sredstva i opreme za čišćenje tek simbolično sudjeluju u ukupnim materijalnim troškovima škola. Udio ovih troškova kreće se, prema našim podacima, **između 0.85 % i 1.5%**. Riječ je, dakle, o tako neznatnim sredstvima da nikakve uštede u proračunima jedinica lokalne uprave, po ovom osnovu, nisu moguće.

Sad kad smo razriješili dvojbu o utjecaju npr. promjene radnog statusa školskih čistačica na državni proračun i mogućnostima ušteda na dodacima na plaće, naknadama, sredstvima i opremi za čišćenje, samo od sebe nameće se pitanje: Kome su potrebna rješenja koja tek neznatno mogu utjecati na državni proračun, a samim time i na smanjenje proračunskog deficita? Ova su rješenja potrebna **političarima**, s jedne strane, i **poduzetnicima**, s druge strane. Kako se radi o jednoj od onih mjera koje se nameću od strane

međunarodnih financijskih institucija, a kako nam je država već godinama u klasičnom dužničkom ropstvu uspostavljenom od strane tih istih institucija, bespogovorno prihvaćanje nametnutih rješenja predstavlja obrazac ponašanja dviju političkih garnitura koje se u Hrvatskoj izmjenjuju na vlasti. Jedan je ministar, identitet je nepotrebno isticati, mjesec dana prije ankete provedene u školama, dva mjeseca prije sastanka potpredsjednice Vlade sa sindikatima, četiri mjeseca prije ove konferencije, nikad neopovrgnuto izjavio: „*Do kraja godine u školama ide i outsourcing, odnosno izvlačenje iz sustava djelatnosti koje nisu vezane uz primarnu djelatnost, poput čistačica.*“ (Slobodna Dalmacija, 9. siječnja 2014). Ako je ovaj ministar upućeniji od svojih kolega, a bojim se da jest, nije li na djelu i po ovom pitanju fingiranje socijalnog dijaloga i dovođenje sindikata pred svršen čin.

Poduzetnicima, s druge strane, u zemlji skrahiranih gospodarskih aktivnosti, svaki se posao čini i privlačnim i poželjnim. Osobito ako je riječ o koliko-toliko sigurnoj naplati i ako je riječ o mogućnosti kakve-takve zarade. Iako bi netko pomislio da u postojećim uvjetima (propisana kvadratura po izvršitelju, male plaće, nikakvi dodaci i naknade, male mogućnost uštede u nabavci materijala i opreme) poduzetnici nemaju interesa za ovakvu vrstu poslovnih aktivnosti, brojke to opovrgavaju. Neto-plaće školske čistačica (**koeficijent 0.60**) kreću se od **2.711.23 kn (početnica) do 3.394.55 kn (44 godine staža)**. Radi se ipak za oko tisuću kuna većem iznosu od propisane minimalne plaće (2.975 kn bruto). Isplata minimalnih plaća, čak i bez otpuštanja i dizanja ukupnih troškova, omogućava i plaćanje PDV-a državi (100-injak milijuna kuna) i 20-ak postotnu razliku (oko 60-ak milijuna kuna za ostale troškove i zaradu). Ukratko, država je ispunila obećanja i ubrala nešto dodatnog poreza, poduzetnici su uspostavili ili proširili svoje aktivnosti. Jedno i drugo ostvareno je zahvaljujući smanjenju plaća radnicima. Prvo poluvrijeme „đavolje utakmice“ ovim je završeno. U drugom nam poluvremenu slijede otpuštanja radnika i povećavanje cijena usluga pod prijetnjom smanjenja kvalitete.

A da promjena radnog statusa radnicima u javnim službama neminovno vodi ili u smjeru poskupljenja usluga ili opadanju njihove kvalitete – ukazuju nam brojni primjeri iz Hrvatske (neki su primjeri stari i više od 3 desetljeća, npr **Turist Hotel – Zadarska bolnica**, neki su novijega datuma, npr vraćanje praonice u sastav **KBC Sestara milosrdnica**). No kako mi u Hrvatskoj uvijek vjerujemo više drugima nego sebi samima, navest ću i nekoliko primjera iz Njemačke. Nakon što su čišćenje škola povjerali servisima, baš u Njemačkoj svjedočimo „povratku na staro“, otkazivanju servisima i zapošljavanju vlastitih čistačica. Tako pokrajinski vijećnik **Thomas Schiebel** komentira: „*Možemo utvrditi kako je vlastito čišćenje Friedrich-List gimnazije Gemunden i Državne srednje škole Gemunden ekonomičnije od vanjskog čišćenja. Pri tom još uopće nije uzeto u obzir zadovoljstvo korisnika i osoblja kao pozitivniji učinak čišćenja.*“ Gradonačelnica Arnstaina **Linda Plappert-Metz** ovome je dodala: „*Školu u Arnsteinu je uvijek čistilo vlastito osoblje i tako je uvijek bolje.*“ (Main Post, 25. studenoga 2010.) Nerasipni i pedantni Nijemci su na primjeru ovih dviju škola utvrdili kako se uštedjelo minimalno 15 550 eura godišnje.

Iako prvi dio ovog izlaganja govori o financijskim učincima promjene radnog statusa dijela nenastavnog osoblja (čistačice) u osnovnim i srednjim školama, u drugom ću se dijelu osvrnuti i na sagledive posljedice provedbe ovakvog rješenja. Mi u školstvu ne možemo govoriti o npr. „hrani kao lijeku ili terapiji“, ne možemo govoriti ni o povezanosti higijenskih uvjeta i stupnja smrtnosti pacijenata, ali možemo i moramo govoriti o našim negativnim posljedicama uzrokovanim ovim promjenama. No prije iznošenja negativnosti važno je znati

kako se, ako se zadržimo i dalje na čistačicama, u školama radi o potpuno normativno slabo uređenom području.

Naime unatoč postojanju normativa, utvrđenih dvama pedagoškim standardima, **od 600m² zatvorenog prostora po čistačici u osnovnoj i 800m² u srednjoj školi**, u školama se stanje značajno razlikuje od propisanog. Tako npr. u jednoj istarskoj osnovnoj školi koja ima **7 634m²** unutarnjeg prostora na poslovima čišćenja radi **5.5 čistačica** iako bi ih prema propisanoj kvadraturi trebalo biti čak 13. S druge opet strane u jednoj dalmatinskoj osnovnoj školi na **2919 m²** na poslovima čišćenja zaposleno je **6 čistačica**, dakle 1 čistačica je viška. Teško je za očekivati da bi bilo koji poduzetnik pristao na preuzimanje ovih radnika bez prethodno provedenog usklađivanja s propisanim standardima. Stanje je posebno neuređeno u onim situacijama gdje dvije škole dijele istu zgradu. Isti prostor od **9 092 m²** u jednoj zagrebačkoj školi **za jednu školu čisti 8 a za drugu 6 čistačica**. Prema propisanoj kvadraturi na poslovima čišćenja ove zgrade trebalo bi biti zaposleno 11 čistačica, dakle 3 su čistačice viška. I treći problem na koji želim ukazati je neriješen status vanjskog prostora naših škola i sportskih dvorana. Uz domare, čistačice su te koje sudjeluju u održavanju i ovih prostora. A površina tih prostora nerijetko višestruko premašuje unutarnji prostor škole. Tako npr. škola, čiji smo primjer naveli kao posljednji, uz **9 092m²** tisuća kvadrata unutarnjeg prostora ima i sportsku dvoranu i igralište (**1 900m²**) i dvorište s parkom (**15 000 m²**). Obveze čistačica u pogledu održavanja vanjskih površina, također, će morati biti preciznije uređene nego sada u slučaju promjene radnog statusa zaposlenika.

No, ako se sve ovo nekako i riješi, još uvijek ostaje pitanje kako će se ovo rješenje odraziti na funkcioniranje školskih ustanova, na odgojno-obrazovni rad radi kojeg one i postoje? Hoće li naše škole biti čišće, urednije nego što su sada? Može li se uštedjeti na poslovima čišćenja? Odmah moram napomenuti kako mi nije poznato ni jedno istraživanje, inspeksijski ili neki drugi nalaz, kojima bi se ukazivalo na nečistoću, odnosno nehigijenske uvjete u našim školama. Cijenjeni hrvatski stručnjak na području optimizacije čišćenja **Darko Zošak**, govoreći o dizanju kvalitete i uštedama ističe: „*„Smisao „outsourcinga“ pomoćnih djelatnosti nije povišenje kvalitete tih djelatnosti nego ostvarenje određenih ušteda uz prihvatljivu kvalitetu. Uštede se odnose samo na one djelatnosti (poslovi čišćenja to dakako nisu, op.a) koje su povezane s većom odgovornosti te za djelatnosti za čije su izvršenje potrebni određeni certifikati, dozvole i koje izvršava posebno školovano i probrano osoblje.“* (SDLSN, 16. prosinca 2010.)

Što su čistačice danas u našim školama poznato mi je i kao učeniku i kao srednjoškolskom profesoru i kao roditelju i kao sindikalnom predstavniku. I stvarno i papirnato! Stvarno mi je poznato iz života, papirnato iz opisa poslova čišćenja u pedagoškim standardima, internim školskim pravilnicima i slično. Kad smo kod opisa poslova, živo me zanima na koje će poslove, od čak 13 pojedinačno navedenih dnevnih, 5 tjednih i 4 ostala, naši poduzetnici pristati? Ne sumnjam da će se broj pojedinačnih poslova, ako ne odmah a ono postupno, smanjivati. Time će se ugroziti uspostavljena kvaliteta higijenskih uvjeta u kojima se odgajaju i obrazuju naša djeca. Temeljem četverostrukog iskustva, **tvrdim da će promjena radnog statusa, npr. školskih čistačica, izazvati pogoršanje higijenskih uvjeta u našim školama; rasipništvo, odnosno neracionalnosti u trošenju energenata i higijenskih potrepština; ozbiljne poremećaje u podjeli hrane osnovnoškolcima; produblјivanje problema sigurnosti učenika i imovine; pogoršanju međuljudskih odnosa i, na kraju, sociolozi upozoravaju, dokidanja postignute socijalne inkluzivnosti radnika iz tzv. depriviranih društvenih skupina.**

Pojednostavljeno, čistačice, zaposlene u privatnim tvrtkama, umjesto nerazdvojnog dijela „školskog organizama“ postat će njegovo „strano tijelo“. Ne zaboravimo da su naše čistačice do sada sudjelovale u radu radničkog vijeća, birale predstavnike u školskom odboru, **izravno i neizravno odlučivale** o bitnim pitanjima za funkcioniranje škola. Čistačice, zaposlene u našim školama, brinu o **racionalnom trošenju energenata**, zatvaraju prozore, zavrću i odvrću radijatore, kontroliraju ne troši li se voda nepotrebno u zahodima, sportskim svlačionicama itd. Hoće li to na isti način činiti netko tko će možda u jednom danu jednu školu mijenjati drugom? Odgovor je: Teško! Posebno je važno pitanje utjecaja čistačica na **sigurnost u školama**. Kako u školama nema zaštitara, čistačice su često jedine odrasle osobe s kojima se neželjeni posjetitelji mogu susresti, za vrijeme trajanja nastave, na ulazu u školu, na školskom hodniku. Koliko mi je poznato slučajeva da su baš čistačice bile te koje su pozvale na vrijeme policiju, hitnu pomoć i sl. Razmišljaju li o tome oni eksperti koji misle da čistačice kad ne čiste nemaju što raditi u školama? Uz, nazovimo ih tako, službene poslove, naše čistačice u školama su tu kad treba pomoći kuharicama u **podjeli marende**, kada treba priskočiti i pomoći oko naših **učenika sa zdravstvenim teškoćama** integriranim u redovite ili posebne razredne odjele. Od ukupno 18 tisuća naših učenika s teškoćama njih više od 2 tisuće imaju ozbiljnih motoričkih i drugih zdravstvenih problema. Zanima me hoće li i kako ovi dodatni važni poslovi naših čistačica biti regulirani kroz ugovore škola s privatnim tvrtkama?

Na kraju, nešto što može razumjeti uglavnom onaj tko radi u školi. Naše čistačice s nama učiteljima i nastavnicima dijele i dobro i zlo. One su s nama na proslavama, na izletima, ali i u štrajkovima, na prosvjedima... U visoko feminiziranim djelatnostima, zaposlenice s najvišim stupnjem stručne spreme i zaposlenice s završenom osnovnom ili srednjom školom rade jedne pored drugih. Desetljećima se svakodnevno u našim školama (**socijalna inkluzivnost**) ruše barijere koje razdvajaju društveno uspješnije od neuspješnijih. Znam iz osobnog iskustva nekoliko čistačica čija su djeca završila fakultete. Jedna učiteljica sada s dnevnikom ulazi u iste učionice u koje je njezina majka cijeli svoj radni vijek ulazila s *partišom i krpom* u rukama. Svima onima koji možda ne razumiju o čemu govorim, ili onima kojima se možda čini da sam završio u isforsiranoj patetici, preporučam sjajan tekst sociologa mlađe generacije **Ivana Burića** (Jutarnji list, 20. veljače 2014.).

Iako sam se u prvom dijelu ovog izlaganja usredotočio na argumentaciju kojom se osporava **ekonomska racionalnost** izdvajanja popratnih djelatnosti u osnovnom i srednjem školstvu, dok sam u drugom dijelu ukazao i na pojedine aspekte **društvene racionalnosti** najavljenih rješenja, na kraju ću povezati suodnos dvije racionalnosti citatom spomenutog sociologa: „*Ekonomska racionalnost često ne proizvodi društvenu racionalnost.*“ Razlika između glupih i pametnih je u tome što to prvi uče na tuđem, a drugi na vlastitom primjeru. Nije li vrijeme da se svi skupa u ovoj zemlji zamislimo, bez obzira kojim interesima bili vođeni, i prestanemo s nepodnošljivom lakoćom donositi loše i štetne političke odluke. Na kraju, umjesto zaključka, rečenica iz Kristove prisposode o sijaču „Tko ima uši, neka čuje!“ (Matej, 13.)

Željko Stipić, predsjednik Sindikata Preporod